

Л.А. Заводовська, здобувач

Житомирський державний технологічний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ ІННОВАЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИХ ЦІЛЕЙ

(Представлено д.е.н., проф. Петруком О.М.)

Проаналізовано існуючі класифікації банківських продуктів та банківських інновацій. У результаті дослідження підходів науковців до класифікацій встановлено, що виділені критерії характеризуються неточністю та складністю застосування на практиці. Це визначає необхідність розробки класифікації інноваційних банківських продуктів з урахуванням вимог до побудови науково обґрунтованої класифікації та завдань бухгалтерського обліку, яка б мала за мету покращити організацію проведення та документального оформлення даного процесу, а також відображення на рахунках бухгалтерського обліку. Визначено, що в основу класифікації інноваційних банківських продуктів, що використовується в практиці бухгалтерського обліку та аналізу, слід покласти такі ознаки, як відображення в балансі (балансові, позабалансові); механізм розробки (розроблені силами банку, із залученням сторонніх розробників); ступінь новизни (новостворені, побудовані на новому способі використання наявних продуктів); форма захисту (такі, що запатентовані; торговельна марка яких зареєстрована; які є об'єктом авторського права; які є комерційною таємницею; щодо яких жоден спосіб захисту не використовувався).

Ключові слова: банківський продукт; банківська інновація; класифікація; облік; аналіз.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Підвищення ділової активності підприємств, населення супроводжується зростанням кількості банківських операцій. Досить агресивна конкурентна боротьба, яку ведуть комерційні банки за своїх клієнтів, вимагає від управлінського персоналу постійної уваги до питання надання клієнтам комплексу сучасних банківських продуктів та послуг, а також оптимізації адміністративних, технічних, технологічних та інших витрат клієнтів під час їх споживання.

Саме тому інноваційна діяльність сучасного банку пов'язана з великою кількістю різних банківських продуктів, класифікація яких ДОЗВОЛ © Л.А. Заводовська, 2014 ру, виключити дублювання та оптимізувати інформаційні потоки щодо здійснених операцій

інноваційного характеру, визначити доцільність формування окремих аналітичних показників.

Незважаючи на ґрунтовні результати досліджень, питання створення класифікації інноваційних банківських продуктів потребує більш детального дослідження, оскільки практичні аспекти формування та визначення видів банківських продуктів залежать від повноти та правильності вибору ознак їх класифікації відповідно до поставлених вимог – задоволення інформаційних потреб користувачів бухгалтерського обліку та аналізу.

Існування класифікацій банківських продуктів, що не передбачають виділення ознак, за якими здійснюється їх розподіл, та відсутність чіткого розмежування понять «банківські послуги» та «банківські продукти» зумовлюють протиріччя під час побудови класифікації банківських продуктів для потреб бухгалтерського обліку та аналізу.

Крім того, слід враховувати, що наявність різноспрямованих підходів до класифікації банківських продуктів суттєво впливає на правильність розуміння її змісту, наслідків облікового відображення та врахування під час розрахунків аналітичних показників, що підкреслює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питань класифікації банківських продуктів та банківських інновацій присвячені праці С.Б. Єгоричевої, С.В. Андроса, О.В. Іванової, О.Г. Новосьолової, В.В. Полякова та інших. Проте сучасні реалії потребують нових підходів до дослідження діяльності банків, зокрема, класифікації банківських продуктів в умовах здійснення інноваційної діяльності.

Метою дослідження є наукове обґрунтування побудови класифікації інноваційних банківських продуктів для цілей бухгалтерського обліку та аналізу на основі теоретичного узагальнення існуючих класифікацій.

Викладення основного матеріалу дослідження. Класифікація, виступаючи методом пізнання та способом представлення знання, є невід'ємною частиною методологічного апарату сучасного дослідника в будь-якій сфері, зокрема, і щодо бухгалтерського обліку в банках. Адже, як справедливо зазначає В.А. Медведєв, метод класифікації проявляється вже у найпростіших формах роботи дослідника з поняттями і супроводжує наукову діяльність у найрізноманітніших її формах і проявах: у процесі теоретичного конструювання; в науковому спостереженні, під час аналізу емпіричних даних; у ході оформлення

результатів дослідження і просто у процесі вивчення наукової літератури [10, с. 255–256].

Побудова нових класифікацій вимагає розробки належних теоретичних і методичних засобів, що дозволяють уникнути ускладнень та подолати різноманітні труднощі під час даного процесу. Перед тим як почати обговорення конкретних класифікаційних ознак банківських продуктів, необхідно розкрити загальні вимоги до побудови класифікації.

Процес побудови наукової класифікації в узагальненому вигляді передбачає:

1) формулювання принципів конструювання, до яких належить вказівка на мету й завдання, де фіксується та оцінюється попередній досвід і формулюється підстава класифікації;

2) перерахування значень подібних основ, що утворюють класи, і відповідних їм класів;

3) опис виділених класів [14, с. 36].

У свою чергу, класифікація має здійснюватися з дотриманням встановлених правил, зокрема [12; 17, с. 524]:

– поділ має бути співвимірним;

– поділ має вестися за однією основою (обрану на початку ознаку не слід змінювати в процесі ділення);

– поділ має бути безперервним (у процесі класифікації не можна ділити частину обсягу вихідного поняття на види, а іншу частину — на підвиди таких видів);

– поділ має бути вичерпним;

– один об'єкт має належати лише до одного класу;

– члени поділу одного ряду повинні містити один одного.

Дотримання цього правила значно ускладнюється у разі наявності значних розгалужень у класифікації.

Перед тим як обговорювати вказані аспекти, необхідно ввести певне робоче визначення досліджуваного поняття «банківський продукт». Крім того, слід наголосити на проблемності трактування понять «банківський продукт» та «банківська послуга», що на практиці доволі часто замінюють одне одного.

Банківськими продуктами є залучені депозити, позики або інші продукти, такі як кредитна карта, які є відчутними і вимірними. Тоді як послуга може бути таким продуктом з урахуванням способу, в якому вона пропонується та який може бути виражений, але не може бути вимірний. Під час попередньо проведених досліджень нами

визначено, що з позиції бухгалтерського обліку розмежування понять «банківська послуга» та «банківський продукт» є недоцільним.

Про відсутність розмежувань між даними поняттями під час здійснення класифікації свідчать і результати науковців. Так С.В. Андрос наводить градацію банківських продуктів залежно від ступеня складності, не розмежовуючи поняття послуг та продуктів:

1-й рівень – продукти та послуги, що користуються попитом у великої кількості споживачів (відкриття рахунків, управління готівкою, клірингові послуги);

2-й рівень – послуги, що потребують спеціального рівня підготовки банківського персоналу (управління активами, інвестиційні послуги);

3-й рівень – послуги, що потребують професійних знань у сфері використання послуг (послуги в сфері корпоративних фінансів, управління змішаними активами);

4-й рівень – послуги, що потребують спеціальних знань (у сфері фінансового планування, фінансового інжинірингу) [1, с. 449].

Водночас Ю.Ф. Долгоаршиних, розмежовуючи поняття «банківська послуга», «банківський продукт» та «банківська операція», наводить власну узагальнюючу їх класифікацію [4, с. 101]. Проте пропозиція автора, на нашу думку, не відповідає науковим вимогам до розробки класифікації, що ускладнює можливості її застосування.

Систематизацію підходів до виділення видів банківських продуктів та класифікаційних ознак у наукових джерелах наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

*Узагальнюючі дані щодо класифікації банківських продуктів
у працях науковців*

Джерело	Ознаки та кількість видів, визначених за ознакою
Гусєва О.Г. [3]	Потреби, які задовольняються (4)
Марамігін М.С., Поваров О.В. [9, с. 25]	Платність (2), характер задоволення потреб (3), набір характеристик (2), тип системи обслуговування (2), ступінь використання інформаційних систем (2), застосування технології процесінгу (2), тип каналів продаж/надання (3), тип мережі продаж/надання

	(3)
Поляков В.В. [13, с. 63–64]	Унікальні властивості банківського продукту (3)
Семікова П. [15, с. 34]	Можливість тиражування (2)
Соцкова О.В. [16, с. 142]	Ознаки невизначені (4)
Шатковська К.Г. [18]	Тип банківського продукту (3), форма банківського продукту (4), оцінка ефективності банківської діяльності (2), споживач банківського продукту відносно банку (2), вид споживача банківського продукту (3), вид банківського продукту (2)

Як показав проведений аналіз літературних джерел, автори, використовуючи один або два критерії, намагаються показати всю різноманітність банківських продуктів за економічними характеристиками, особливостями взаємодії з клієнтами тощо. Так за 17 ознаками науковцями виділено понад 45 видів банківських продуктів.

Крім того, ряд науковців також додатково розглядає ще і класифікації інших об'єктів, за якими вони виділяли види банківських продуктів. Так, О.Г. Гусева наводить класифікацію потреб покупців та якостей (характеристик) продуктів [3, с. 109]. Проте вважаємо, що таке різноманіття не потрібне, банкам, розроблюючи власну систему управління, слід виходити з економічної доцільності, зокрема, і щодо розробленої класифікації, яка має враховувати підсистеми управління (в межах нашого дослідження – бухгалтерський облік).

Огляд запропонованих класифікацій також показав, що, на жаль, авторами не приділено уваги класифікаційній ознаці, яка б враховувала особливості інноваційної діяльності банків. Представлена в науковій літературі класифікація недостатня для аналізу інноваційних банківських продуктів з метою виявлення їх змісту (істотних ознак), оскільки не утворює такого ряду продуктів, назви яких чітко вказували б на повний набір властивостей чи характеристик досліджуваного явища. Проте науковцями проблематика визначення видів інноваційних банківських продуктів частково розкрита в працях, в яких досліджувалися питання класифікації банківських інновацій.

Як справедливо зазначає С.Б. Єгоричева: «... на цей час ще не створено загальноприйнятої класифікації банківських інновацій, що,

на нашу думку, пояснюється певною теоретичною невизначеністю цієї категорії, а також недостатнім рівнем узагальнення та систематизації фактичного матеріалу стосовно інноваційної діяльності комерційних банків. Однак така класифікація є необхідною, оскільки, з методологічного погляду, вона виконує роль методу теоретичної абстракції та прогнозу. З практичної точки зору, класифікація банківських інновацій повинна сприяти оптимальному вирішенню банками, як мінімум, трьох завдань управління інноваційним розвитком: вибору об'єкта інновації, вибору характеру його зміни та вибору методів здійснення цих змін» [5, с. 32].

Погоджуючись з висловлюванням вченого, слід також наголосити на необхідності розробки класифікації інноваційних банківських продуктів, яка б враховувала вимоги, які висуваються користувачами та суб'єктами ведення бухгалтерського обліку та аналізу. З цією метою нами узагальнено інформацію щодо класифікаційних ознак та видів інноваційних банківських продуктів (табл. 2).

Аналіз наукових праць свідчить про те, що значна кількість авторів просто не наводить класифікаційних ознак банківських інновацій, а визначає лише види. Така недостатня чіткість побудови класифікації, що призводить, у свою чергу, до недостатньої системності, не дозволяє розкрити повною мірою зміст банківського продукту як певного набору характеристик, визначених діяльністю банку. Крім того, представлені класифікації не мають чіткості щодо того, які саме властивості та характеристики інноваційного банківського продукту приховані за загальними формулюваннями їх назв.

Таблиця 2

Узагальнюючі дані щодо класифікації інноваційних банківських продуктів у працях науковців

Джерело	Ознаки та кількість видів, визначених за ознакою
Галкін Д.Е. [2, с. 63]	Ознаки не визначені (2)
Сгоричева С.Б. [5]	Механізм розповсюдження (2), масштаб упровадження (2), форма застосування захисту прав інтелектуальної власності (5), характер потреби (2), ринкова ситуація (2), новизна (3)
Жданова О.Р., Кармінський А.М. [6]	Ознаки невизначені (2), причини виникнення (2), глибина внесення змін (3), ступінь ринкової новизни (3), механізм

	розповсюдження (2), масштаб дії (2), спрямованість на ринок (2)
Іванова О.В. [7, с. 164]	Ознаки невизначені (2)
Козлюк В.А. [8]	Розробник продуктів (2), інноваційний потенціал (3), причини виникнення (2), обсяг дії (2), характер потреби (2), ступінь новизни (2), місце діяльності банку (2), час появи (2)
Новосьолова О.Г. [11, с. 156]	Ознаки невизначені (3)

Виходячи з цілей бухгалтерського обліку та аналізу, доцільним є виділення таких класифікаційних ознак інноваційних банківських продуктів, як відображення в балансі; механізм розробки; ступінь новизни; форма захисту (рис. 1).

За відображенням у балансі інноваційні банківські продукти можна поділити на балансові (активні та пасивні) та позабалансові. До балансових належать продукти, які відображаються в балансі банку. У свою чергу, балансові інноваційні банківські продукти можна поділити на пасивні та активні (кредити, депозити, цінні папери та інші). До позабалансових інноваційних банківських продуктів належать продукти, які відображаються на позабалансових рахунках (банківські гарантії, кредитні лінії, банківські акцепти тощо).

За механізмом розробки інноваційні банківські продукти можемо поділити на розроблені силами банку та з залученням сторонніх розробників. Методика облікового відображення формування собівартості даних видів інноваційних банківських продуктів матиме свої особливості: у першому варіанті може відобразитися весь спектр витрат, враховуючи матеріальні витрати, витрати на оплату праці працівників відділу, що займається розробкою інновацій, тощо; у другому варіанті в обліку знаходять відображення такі операції, як виникнення та погашення кредиторської заборгованості перед сторонніми організаціями, які надають послуги з розробки інновацій.

За ступенем новизни інноваційні банківські продукти можна поділити на новостворені та побудовані на новому способі використання наявних продуктів. Як свідчить практика, перший вид банківських продуктів не досить широко розповсюджений у банківській сфері. Вони, як правило, виникають внаслідок глобальних змін, спричинених появою нових технологій у різних галузях. Проте саме такий вид інноваційного банківського продукту вимагає значної кількості заходів щодо зміни наявних технологій функціонування банку та вимагає значних капіталовкладень. Це, у свою чергу, має

вирішальний вплив на організацію бухгалтерського обліку та аналізу. Яскравим прикладом такого продукту є розповсюдження послуги інтернет-трейдингу.

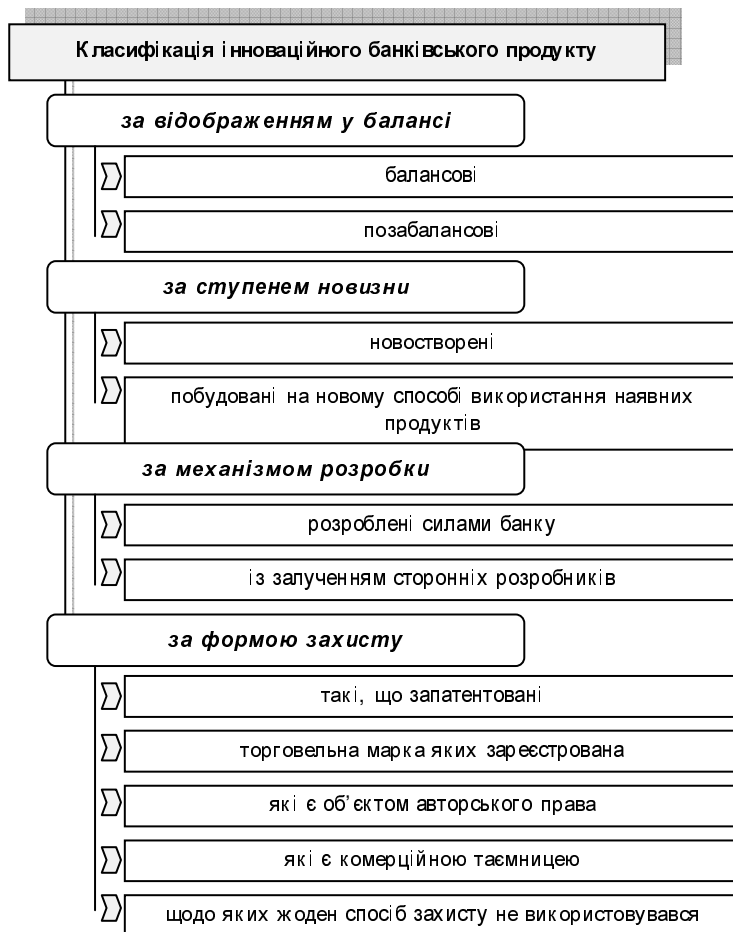

Рис. 1. Класифікація інноваційного банківського продукту

Значно менших витрат потребує розробка інноваційних банківських продуктів, побудованих на вже створених продуктах. Вони спрямовані на підвищення показників ефективності наявних на

ринку продуктів та зумовлюють під час їх аналізу застосування специфічної системи аналітичних показників.

Важливою ознакою для бухгалтерського обліку є здійснення класифікації за формою захисту, яку запропонувала С.Б. Єгоричева [5]. Визначені види за цією ознакою (такі, що запатентовані; торговельна марка яких зареєстрована; які є об'єктом авторського права; які є комерційною таємницею; щодо яких жоден спосіб захисту не використовувався) вимагають спеціальних заходів щодо організації бухгалтерського обліку, зокрема, облікової політики.

Запропонована класифікація банківських інструментів комерційних банків не розглядається як єдино можлива. Проте вона дозволяє структурувати поняття «інноваційний банківський продукт», що має теоретичне (дозволить системно досліджувати банківські продукти, визначати фактори, які впливають, та наслідки від їх використання комерційними банками) та практичне (надає можливість удосконалити організацію та методичку обліку й аналізу банківських продуктів) значення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. На основі порівняння наведених класифікацій банківських продуктів та банківських інновацій встановлено, що виділені критерії характеризуються неточністю та складністю застосування на практиці, що зумовлює необхідність розробки класифікації інноваційних банківських продуктів з урахуванням вимог до побудови науково обґрунтованої класифікації та завдань бухгалтерського обліку й аналізу, яка б мала за мету покращити організацію проведення та документального оформлення інноваційної діяльності банку, а також відображення на рахунках бухгалтерського обліку.

Вважаємо за доцільне в основу класифікації інноваційних банківських продуктів, що використовується в практиці бухгалтерського обліку та аналізу, покласти ознаки, які визначають особливості їх облікового відображення та аналізу. Такими ознаками із зазначенням відповідних видів інноваційних банківських продуктів пропонуємо вважати: відображення в балансі (балансові, позабалансові); механізм розробки (розроблені силами банку, із залученням сторонніх розробників); ступінь новизни (новостворені, побудовані на новому способі використання наявних продуктів); форма захисту (такі, що запатентовані; торговельна марка яких зареєстрована; які є об'єктом авторського права; які є комерційною таємницею; щодо яких жоден спосіб захисту не використовувався).

Список використаної літератури:

1. *Андрос С.В.* Теоретичні засади організації та функціонування світового ринку банківських послуг / *С.В. Андрос* // Сучасні проблеми економіки і менеджменту : тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 45-річчю Інституту економіки і менеджменту та 20-річчю Інституту післядипломної освіти Національного університету «Львівська політехніка» (Львів, 10–12 листопада 2011 р.). – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. – С. 449–450.
2. *Галкин Д.Э.* Роль коммерческих банков в инновационном развитии экономики / *Д.Э. Галкин* // Вестник Тамбовского университета / Серия : Гуманитарные науки. – 2009. – Вып. 8 (76). – С. 61–68.
3. *Гусева О.Г.* Управление лояльностью клиентов на основе выделения особенностей банковских продуктов / *О.Г. Гусева* // TERRA ECONOMICUS. – 2011. – № 4–3. – Т. 9. – С. 108–110.
4. *Долгоаршинных Ю.Ф.* Обобщенная классификация банковских продуктов и банковских услуг как средство повышения рентабельности и конкурентоспособности банка / *Ю.Ф. Долгоаршинных* // Перспективы науки. – 2013. – № 1 (40). – С. 100–102.
5. *Єгоричева С.Б.* Сучасні аспекти класифікації банківських інновацій / *С.Б. Єгоричева* // Наукові записки / Серія : Економіка. – 2013. – Вип. 22. – С. 32–36.
6. *Жданова О.Р.* Современные тенденции банковских инноваций / *О.Р. Жданова, А.М. Кармінський* // Доклады XII Всероссийского совещания по проблемам управления / ВСПУ-2014, Москва 16–19 июня 2014 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://vspu2014.ipu.ru/conference/articles_all_list.
7. *Иванова О.В.* Классификация банковских инноваций / *О.В. Иванова* // Вестник Воронежского гос. ун-та / Серия : Экономика и управление. – 2010. – № 1. – С. 163–166.
8. *Козлюк В.А.* Особенности банковской инновационной деятельности / *В.А. Козлюк* // Актуальные вопросы экономических наук. – 2008. – № 4–3. – С. 58–64.
9. *Марамыгин М.С.* Понятие розничного банковского продукта / *М.С. Марамыгин, А.В. Поваров* // Известия Уральского гос. эконом. ун-та. – 2011. – № 2 (34). – С. 22–28.

10. *Медведев В.А.* Проблема классификации в условиях преобразования научной рациональности / *В.А. Медведев* // Новые идеи в научной классификации : сб. науч. трудов. – Екатеринбург : УрО РАН, 2008. – Вып. 5. – С. 255–275.
11. *Новоселова Е.Г.* Классификация банковских инноваций для определения направлений развития банковской деятельности / *Е.Г. Новоселова* // Вестник Томского государственного университета. – 2006. – № 292. – С. 153–157.
12. *Пушкарь А.И.* Основы научных исследований и организации научно-исследовательской деятельности : учеб. пособие / *А.И. Пушкарь, Л.В. Потрашкова.* – 2-ое изд., стереотип. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2008. – 208 с.
13. *Поляков В.В.* Различные банковские услуги: продуктовый поход : монография / *В.В. Поляков* ; под науч. ред. *В.И. Самарухи.* – Иркутск : БГУЭП, 2011. – 164 с.
14. *Розова С.С.* Классификационная проблема в современной науке / *С.С. Розова.* – Новосибирск : Наука, 1986. – 224 с.
15. *Семикова П.* Банковские инновации и новый банковский продукт / *П.Семикова* // Банковские технологии. – 2002. – № 11. – С. 42–47.
16. *Соцкова О.В.* Инновационные методы как способ повышения конкурентоспособности хозяйствующего субъекта / *О.В. Соцкова* // Проблемы совершенствования организации производства и управления промышленными предприятиями : межвузовский сб. науч. трудов. – Самара : Самарский гос. эконом. ун-т, 2013. – № 1. – С. 141–144.
17. *Философская энциклопедия* / гл. ред. *Ф.В. Константинов.* – М., 1962. – Т. 2. – 576 с.
18. *Шатковская Е.Г.* Мотивация внедрения банковских продуктов в практику кредитных организаций по критериям классификации / *Е.Г. Шатковская* // Управленец. – 2013. – № 1 (41). – С. 4–6.

ЗАВОДОВСЬКА Лілія Анатоліївна – здобувач кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

– проблемні питання обліку банківських продуктів.

Тел.: (067)293–49–91.

E-mail: tizzaly@ukr.net.

